

KENDERFI MIKLÓS

A PÁLYAVÁLASZTÁSI KIÁLLÍTÁS, MINT A PÁLYAORIENTÁCIÓS TEVÉKENYSÉG HAGYOMÁNYOS FORMÁJA

Az általános iskolában a pedagógiai folyamatba ágyazottan zajlik a pályaorientáció, melynek eredménye lehet a tanulók körében a minőségi pályaválasztás. Ezen köznevelési keretek között működő információszerző tevékenységeknek sorában szerepel gyakran a pályaválasztási kiállítás látogatása. Ez a diák és a tanár közös iskolán kívüli aktivitása a pályaorientáció széles körben elterjedt módszerének is tekinthető. A szerző arra vállalkozik, hogy nagyító alá veszi ezt az alkalmat néhány hazai gyakorlat alapján, az érintettek (tanuló, tanár, szülő) véleményének tükrében.

Bevezetés

Hazánkban a pályaorientáció gyakorlata leginkább az általános iskolásokhoz kötődik (Kenderfi, 2019), egyelőre hiába értelmezi ezt a fogalmat a nemzetközi és a hazai szakirodalom (Borbély-Pecze, 2016) is szélesebb körben. Manapság úgy tűnik, mintha a pályaválasztást leváltottuk volna valami korszerűbb kifejezésre, cseréltünk volna a szinonimák között - pedig a két fogalom nem ugyanazt jelenti. Nem tisztünk és célunk az eltérő tartalmak tisztázása, de a tanulmány során ez a kérdéskör is megvilágításba kerül. Itt csupán annyit mondunk el, hogy a pályaorientáció a későbbi pályaválasztást megkönnyítő tényező, ami azt a döntést jelenti, amelyet elvileg a tanuló hoz meg általában a középfokú beiskolázásával kapcsolatban, azonban az életkori sajátosságok miatt ezt valójában a szülők teszik meg.

A tisztánlátás és a teljesség kedvéért jelezzük, hogy a pályaválasztás és az iskolaválasztás két különböző döntési szituációként értelmezhető (Szilágyi, 2015). Első lépésben az érdeklődésnek megfelelő szakmai irány megtalálása a lényeg, majd utána a képzőintézmény kiválasztása.

A szakirodalom szerint a pályaválasztás szorosan összefügg a pályaválasztási érettség fogalmával (Kincses, 1975), amelyről az összes elérhető kutatás megállapítja, hogy tanulási folyamat eredményeként alakulhat ki, de 14 éves kor előtt nem. Magyarországon már a 60-as években megkezdődött a vita a pályaválasztási érettség kialakíthatóságáról. Jelentős lépés volt annak az elfogadása, hogy ez tizennégy éves korra kedvező pedagógiai légkörben sem alakul ki feltétlenül. Rókusfalvy (1969) és más szerzők - hasonlóan a nemzetközi szakirodalomban megfogalmazottakhoz - ennek a fajta érettségnek a kialakulását későbbre helyezték (14-16 év). Völgyesy (2001) is alkalmatlannak tartja a 8. osztályos gyerekeket a felelősséggel vállalható döntések meghozatalára. Ő a pályalélektani kutatásokra és a tanárok tapasztalataira hivatkozva a 16-20 éves kor közé teszi a pályaválasztási érettség kialakulásának időpontját, ami ellentétben áll a magyar iskolarendszer jelen tanulmányban taglalt döntési pontjával.

Mindezek az előzmények kicsit érthetőbbé teszik, hogy az elmúlt években a biztosított keretek ellenére is bizonytalan az iskola a pályaorientációs tevékenység befogadásával.

Az általános iskolások pályaválasztásában három kitüntetett szereplő van a szakirodalom szerint. A felső tagozatos gyereken kívül kiemelt szerepe van a család részéről a szülőknek és az

Kenderfi Miklós egyetemi docens, Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar.

iskolai tanároknak. Vizsgálatunk során mi e három célcsoportot kérdezzük ezzel az időszakkal kapcsolatban, különös tekintettel a pályaválasztási kiállításra.

A döntést megelőző információszerző folyamat során megkülönböztetett figyelem övezi az évi megyei, városi és/vagy járási pályaválasztási vásárokat, ezért esett erre az alkalomra a választásunk. Ezek a rendezvények igyekeznek lehetőséget biztosítani az érintettek számára, hogy közvetlenül szerezhessenek információkat a foglalkozások, képzések kiterjedt világáról és az azt biztosító intézményekről. (Zárójelben jegyezzük meg, hogy ez alkalmas időpont a maguk képzési repertoárját bemutató iskoláknak a toborzásra, amikor is a tanuló utánpótlásuk biztosítására tesznek kísérletet.)

A vizsgálat bemutatása

Vizsgálatunkat 2018 őszén három pályaválasztási kiállítás alkalmával végeztük kérdőíves módszer segítségével. Az 1. táblázat adatai mutatják a kutatás alapadatait.

1. TÁBLÁZAT: A KUTATÁS ALAPADATAI¹⁵

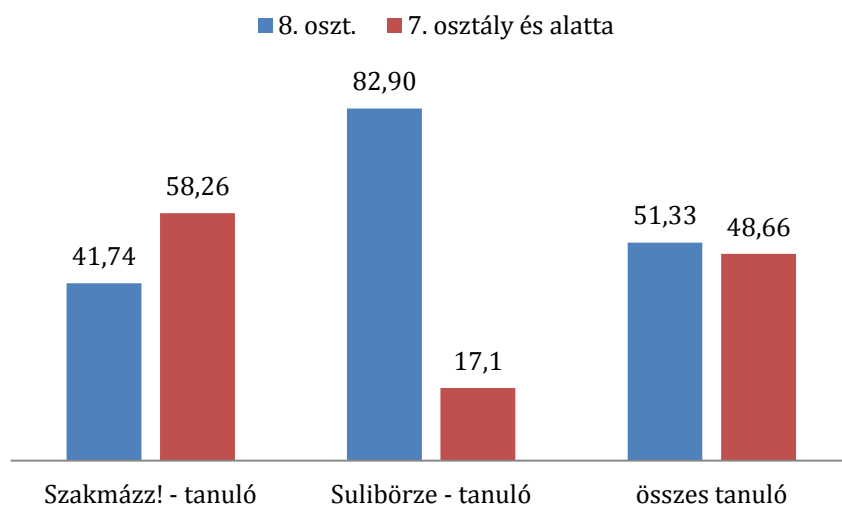
a pályaválasztási kiállítás			vizsgálati minta		
szervezője	neve	helyszíne	fő	fő	szerep
KINCS Alapítvány	Sulibörze	Veresegyház	35	150	tanuló
Bp. Főváros Kormányhivatala	SzakMÁzz!	Budapest	115		
Bp. Főváros Kormányhivatala	SzakMÁzz!	Budapest	45	45	szülő
Bp. Főváros Kormányhivatala	SzakMÁzz!	Budapest	44	70	tanár
Nógrád Megyei Kormányhivatal	Szakmára fel!	Salgótarján	26		

A fővárosi kiállításon mindhárom célcsoportot megszólítottuk személyesen, míg Veresegyházon tanulókat, Salgótarjában pedig tanárokat vontunk be vizsgálatunkba. Itt mondjuk el, hogy országosan a nagyobb, központi rendezvényeket rendszerint a kormányhivatal szervezi a kamarával együttműködésben, de gyakran találkozhatunk civil kezdeményezésekkel is – ahogy a KINCS Alapítvány példája is mutatja. A három városban, három különféle helyszín adott helyet a kiállításnak. Budapesten, a Hungexpo rendezvényhelyszínen egy pavilon, Salgótarjában a sportcsarnok, míg Veresegyházon a legnagyobb általános iskola a rendezvény vendéglátója.

A vizsgálat alapjául szolgáló kérdőívet kitöltő tanulók 51,33%-a 8. osztályos, míg 48,66%-ot tesz ki a nem végzős, de felső tagozatos diákok aránya. (1. ábra a következő oldalon) Ez az adat azt mutatja, hogy a kiállítást megtekintő gyerekek közel fele nem csupán az utolsó tanévben próbál meg információt gyűjteni a pálya- iskolaválasztáshoz, hanem már korábban. Ez minden bizonynyal köszönhető a közreműködő szervezőknek és a pedagógusoknak egyaránt. Manapság egyre nagyobb hangsúlyt kap a rendezvényeket propagáló anyagokban, hogy a végzős elemisták részvétele mellett az alsóbb osztályosokra és szüleikre egyaránt számítsanak.

¹⁵ A tanulmányban a táblázat és valamennyi ábra a szerző saját szerkesztése.

1. ÁBRA: A KÉRDŐÍVET KITÖLTŐ TANULÓK ARÁNYA¹⁶

Igen nagyarányú eltérést mutat a fővárosi és az ahhoz közeli város pályaválasztási kiállításán kérdőívet kitöltő tanulók aránya. A kőbányai vásárvárosban 41,74% végzős általános iskolás került a mintába, míg Veresegyházon ennek az aránynak a kétszerese (82,9%). A rendelkezésünkre álló adatok alapján az derül ki, hogy az iskolák több hetediket vonnak be a programba. Úgy néz ki, hogy a szülők csak a nyolcadik osztályban eszmélnek arra rá, hogy ideje lenne együtt körülnézni a középiskolák és azok kínálatának terén. Ezt az állítást igazolja az az adat is, hogy a „SzakMÁzz!” kiállítást megtekintő szülők 84,44%-ban végzős gyerekekkel érkeztek.

A veresegyházi kiállítás kifejezetten családbarát rendezvény, hiszen immáron tízedik alkalommal megrendezésre kerülő alkalom mindig szombaton van éppen azért, hogy a szülők is aktívan részt vehessenek rajta. Muszáj itt rámutatnunk arra a kiegészítő kutatási eredményünkre, miszerint az országosan 20 (19 megye és a főváros) központi pályaválasztási kiállításból mindösszesen 5-öt rendeznek hétvégébe nyúlóan, jóllehet a hirdetésekben rendre megjelenik, hogy a szülőket is szeretettel várják. Bátran állíthatjuk ezek alapján, hogy a szülők szempontjából nem felhasználóbarát ez a fajta szolgáltatás, amennyiben hétköznap, munkaidőben rendezik.

A pályaválasztási kiállításokon válaszadó pedagógusokkal kapcsolatban kiderült, hogy jellemzően osztályfőnök szerepben vannak jelen (84,26%). 12,86%-uk kísérő tanár és van néhány „egyéb”, azaz pályaválasztási felelős, vagy igazgató helyettes is közöttük. Általános megfigyelés, hogy rendszerint az osztályfőnökök a felelősek az általános iskolások továbbtanulásának előkészítéséért, pályamentációjáért. Alapvetően jó hírnek tartjuk, hogy pályaválasztási felelős hiányában legalább az osztályfőnökkel együtt vesznek részt ilyen külső, pályamentációt támogató rendezvényen.

Érdeklődtünk a tanároknál, hogy hányadik alkalommal vesznek részt a kiállításon. Az derült ki, hogy átlagban ez a válaszadó tanárok 1,7-dik jelenléte, vagyis jellemzően nem az első alkalommal vannak itt. Ebből a szempontból igen nagy különbség mutatkozik a budapesti és a Nógrád megyei tanárok jelenlétének számai között. A fővárosiak átlagban 1,41-szer vettek részt ezen az alkalmon, míg a nógrádi kollégáiknak ez már a 2,19-edik. A budapestiek több mint kétharmada (68,18%) van először jelen, míg Salgótarjánban csupán a megjelentek fele. A nógrádi megyeszékhelyen a válaszadó tanárok ötöde (19,23%) négyszer, vagy annál többször volt már jelen a

¹⁶ Valamennyi ábra saját szerkesztés.

kiállításon, míg Pesten nincs egyetlen olyan tanár sem, aki ilyen rendszerességgel látogatná valamilyen szerepben az alkalmat.

A gyakoribb jelenlét alapján nagyobb tájékozottságot feltételezünk a rendezvényt illetően. Jobban tudhatják mire számíthatnak, milyen információkhoz való hozzáférést teszi lehetővé a kiállítás, ami a tanulók felkészítését is megkönnyíti. Azon iskolákról, melyek olyan pedagógus kollégát delegálnak a vásárra, akik korábban még nem vettek részt rajta pedig ezzel szemben jóindulattal azt feltételezhetjük, hogy szélesebb körben érintettek a tanárok a pályaválasztás előkészítésében.

Megkérdeztük a jelenlévő pedagógusokat, mennyire fontos iskolájukban a pályaválasztás kérdésköre. Véleményüket egy 5-fokú skála segítségével jelezhették (1 = egyáltalán nem, 5 = kiemelten fontos). Eredményeink szerint nincs valódi különbség a fővárosi és a nógrádi tanárok véleménye között a kérdésben. A 4,47-es átlagpontoszám a szülők véleményével való összehasonlításban mutat igazi eltérést, hiszen a felmenők szerint csupán 3,53 átlagpont értékben fontos gyermekük iskolája számára a pályaválasztás előkészítése. A még beszédesebb adat szerint a „SzakMÁzz!” kiállításon megjelent és válaszadó tanárok 61,36%-a tartja kiemelten fontosnak saját iskolájában a témát, míg a szülők csupán 22,22%-a. Nem tudjuk, mi van ennek a különbségnek a hátterében. Azt sejtethetjük, hogy a szülők nem ismerik igazán az általános iskola aktivitásait ez ügyben. Az is magyarázatul szolgálhat, hogy gyermeküket a kiállításra önállóan elkísérő szülők azért teszik ezt, mert iskolájuk nem szervez ilyen programot – vagyis eleve elégedetlenek tanintézetük ilyesfajta tevékenységével.

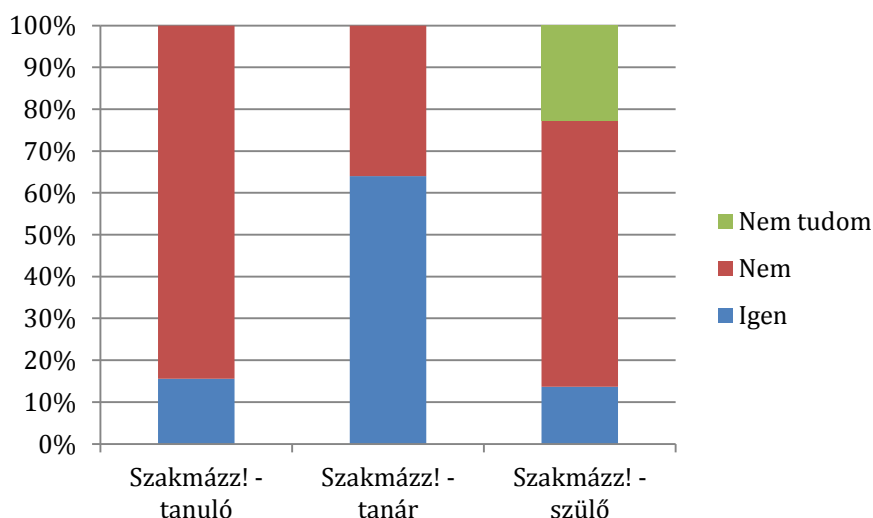
A pályaválasztási kiállítás helye a tanulási folyamatban

A tanulás folyamatát a szerzők különböző fázisokra osztják, de a megnevezésüktől függetlenül alapvetően három szakaszt jelölnek meg. Az ismeretek és tapasztalatok gyűjtését megelőzi az arra való felkészülés, míg az információk feldolgozása kerekíti le a sort. Valamelyik elem hiányában nem lehet teljes a pedagógiai folyamat. A következőkben a pályaválasztási kiállítást, illetve az azon alkalmalmmal szerezhető információkat vesszük górcső alá ilyen aspektusból.

Előkészítés

Az előkészítéssel kapcsolatban megkérdeztük a résztvevőket, hogy a tanulók kaptak-e szempontokat a kiállítás megtekintéséhez.

2. ÁBRA: KAPTAK-E A TANULÓK SZEMPONTOKAT A KIÁLLÍTÁS MEGTEKINTÉSÉHEZ?

A tanulók 84,4%-a „nem”-mel válaszolt, míg csupán 15,6%-uk szerint volt valamiféle eligazítás („Mondták, hogy alaposan nézzünk szét!”, „Legyünk figyelmesek és körültekintőek!”). Ennek ellentmond a tanárok véleménye a kérdéssel kapcsolatban, hiszen 64%-uk szerint kaptak a gyerekek segítséget. Ez a két adat igencsak nehezen egyeztethető össze. A tanárok közel kétharmadának véleménye, hogy felkészítették diákjaikat a kiállításra, míg a tanulóknak ettől markánsan kisebb hányada érzékelte ezt. A pályaválasztási döntés előkészítésének folyamata pedagógiai feladat és kellő szakmai felkészültséget igényel. Jelen esetben ennek az oktatói-nevelői munkának az eredménye kevésbé jelenik meg a diákok felkészültségében. A szülők a tanárokhöz hasonló arányban (63,63%) ugyan, de azt jelezték, hogy tudtukkal nem kapott gyermekük felkészítést és 22,72%-uk nem is tudta történt-e egyáltalán ilyesmi az iskolában.

Cselekvés

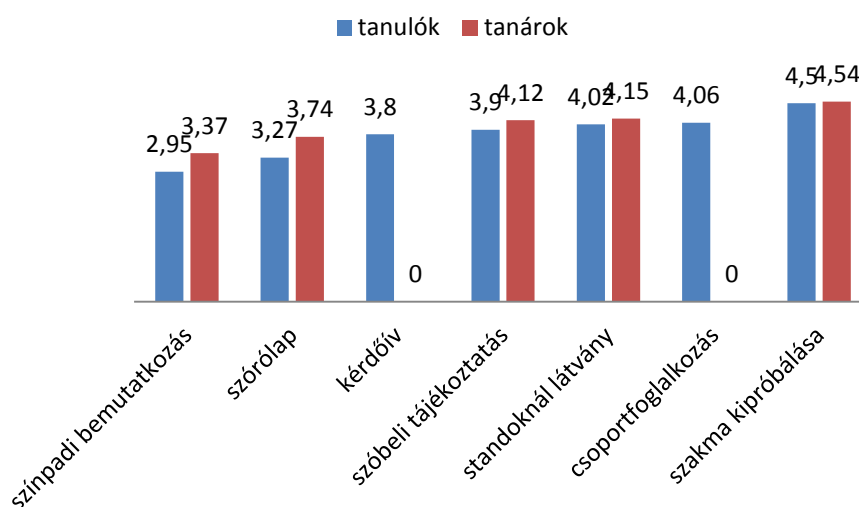
A pályaválasztási kiállítások alkalmával az ismeretátadás többféle módszerét alkalmazzák a kiállítók és a szervezők. A hagyományosnak tekinthető a standok kíváncsiságot ébresztő jellege a színes plakátokkal, különböző termékekkel, szolgáltatásokkal, valamint a szórólapok és prospektusok. Itt lehet egyéni igény szerint informálódni az intézménnyel és a szakokkal kapcsolatban az iskolát képviselő tanártól, vagy diáktól. A kortárssal nyilván könnyebb a kapcsolatteremtés, így a félszegebb érdeklődő számára is elérhető a kívánt szóbeli útbaigazítás. Rendszerint találkozhatunk a helyszíneken színpaddal, ahol eltérő figyelemfelkeltő élő műsorok, beszélgetések, vetélkedők, bemutatók zajlanak a témával kapcsolatban.

Manapság egyre inkább teret nyer a rendezvényeken az a lehetőség is a diákok számára, hogy kipróbálhatják különböző szakmák egy-egy jellemző tevékenységét (pl. női szabó jelöltek varrógéppel mobiltelefon tokot készítenek, vagy gépi forgácsológ CNC gépen sakkfigurát esztergálnak). Budapesten a kiállítói koncepció már a „Nézd meg! Fogd meg! Próbáld ki!” elven alapul (Németh-Tóth, 2018). A fővárosi szervezők hosszú éves hagyományaiknak megfelelően önértékelő eljárás (kérdőív) segítségével próbálják meg támogatni a tanulók öndefinícióját is. Mindehhez kapcsolódik egy csoportfoglalkozás, melynek során szakképzett tanácsadók kívánnak segítséget adni a kiállítás megtekintéséhez és a pályaválasztáshoz. Ezek az interaktivitásra építő strukturált beszélgetéseken az összes diák 31,22%-a vett részt 2018-ban, ami 2739 főt jelent (mindkét napon nyitástól zárásig 6 egymással párhuzamosan zajló huszonöt perces csoportok).

Mindezt azért mondjuk el, mert a vizsgálatunk során megkérdeztük a tanulókat és a pedagógusokat egyaránt, hogy „melyik pályabemutatósi módszert, milyen mértékben tartják hasznosnak”. Egy ötfokú skála segítségével adhatták meg válaszaikat (1 = egyáltalán nem, 5 = nagyon hasznos). A két utolsó informálódási lehetőséggel kapcsolatban (kérdőív, csoportfoglalkozás) csak az azt saját bőrükön megtapasztaló diákok körében érdeklődtünk, a tanároknál nem.

(3. ábra a következő oldalon)

3. ÁBRA: AZ INFORMÁCIÓSZERZÉSI TECHNIKÁK HASZNOSSÁGA

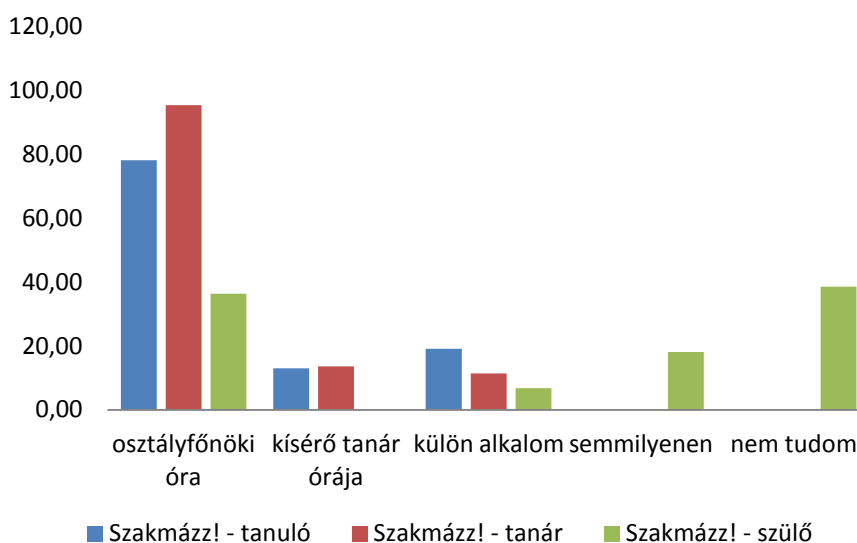
Az ábráról leolvasható, hogy a tanulók és a tanárok ugyanazt a sorrendet állították fel. Az átlagpontok alapján a színpadi műsorok a legkevésbé hasznosak a pályabemutatás szempontjából. Úgy látszik, ez marad a szórakoztatás helyszíne. Szintén a rangsor végére kerültek helyére a nyomtatott anyagok. Igazán ez sem meglepő, hiszen tudjuk, gyerekeink papír alapon nem szeretnek olvasni – így az összeszedett anyagok hamarosan, gyakran már a kiállítás területén a hulladékgyűjtő edényekben landolnak. A szóbeli tájékoztatás együtt jár tulajdonképpen a standokkal. A kiállító hely vizuálisan jól megragadható információi szóban kiegészíthetők, főleg ha felkészülten érkeznek a látogatók és mernek személyesen érdeklődni akár felnőttektől is. Valódi különbséggel került az élre mindkét vizsgálati csoport esetében a valódi tevékenység, mint pályabemutatói módszer. Már a 60-as években megjelenik a szakirodalomban (Rókusfalvy, 1966: 587) az a gondolat, hogy nem elegendő csupán bemutatni egy pályát (pl. előadás, film), hanem amennyiben van rá lehetőség, úgy érdemes kipróbáltatni az érdeklődővel egy-egy jellemző tevékenységet. Ha úgy tetszik, akkor ilyen esetben két legyet ütünk egy csapásra, hiszen bővül a pályaismeretünk és egyúttal a tevékenység révén képességeinkről és érdeklődésünkről is képet kapunk.

Ezek az eredmények egybevágóak a szakirodalomban (Fábiánné, 2001) leírt ún. „többcsatornás tanulás” hatékonysági fokozataival. Eszerint az elmélet szerint 10% marad meg abból, amit olvassunk, 20% amit hallunk, 30% amit látunk, 50%-ban tartjuk meg ami audiovizuális úton jut el hozzánk és legalább 75%-ban, amit önállóan kipróbálunk. A pályaválasztási kiállítások résztvevői szerint is a leghatékonyabb módszerek azok, amelyek a személyes részvételt, a cselekvést hordozzák magukban (szakma kipróbálása, csoportfoglalkozás). Azok a próbálkozások kerültek a sor végére, melyek csupán az olvasásra, vagy az audio, netán a vizuális ingerekre alapoztak.

Feldolgozás

A fővárosi kiállításon megkérdeztük a jelenlévő érdekelteket, hogy szerintük az iskolában milyen alkalommal fogják átbeszélni a tapasztalatok egyéni tanulságait. (A nógrádi pedagógusok véleménye egybevág a fővárosiakéval, ezért azokat külön nem ismertetjük.) A legnagyobb arányban (tanárok 95,45%-a és a tanulók 78,26%-a) azt jelezték, hogy osztályfőnöki órán lesz erre lehetőség. A kísérő tanár órájában azonos mértékben gondolkozik a két csoport. Külön alkalmat sejt a gyerekek ötöde, míg a tanároknak csak tizede tud ilyenről. (4. ábra a következő oldalon)

4. ÁBRA: A TAPASZTALATOK ÉRTÉKELÉSÉNEK MÓDJJA

Azt feltételezzük, hogy a tanárok ismeretei közelebb állhatnak a valósághoz, ők jobban tudják, milyen alkalommal fogják feldolgozni az újonnan szerzett ismereteket. Azt már láttuk korábban, hogy gyermeküket elkísérő szülők nincsenek megelégedve saját iskolájuk pályaorientációs munkájával. Ez a szemlélet tükröződik az erre a kérdésre adott válaszaikban is. 18,18%-uk szerint az iskolában nem fog szóba kerülni sehol a téma. 36,36%-ban az osztályfőnöki órát jelölték meg és néhányan a külön alkalmat. Egyébként pedig sokan (38,63%) nem is tudják van-e ilyen lehetőség egyáltalán.

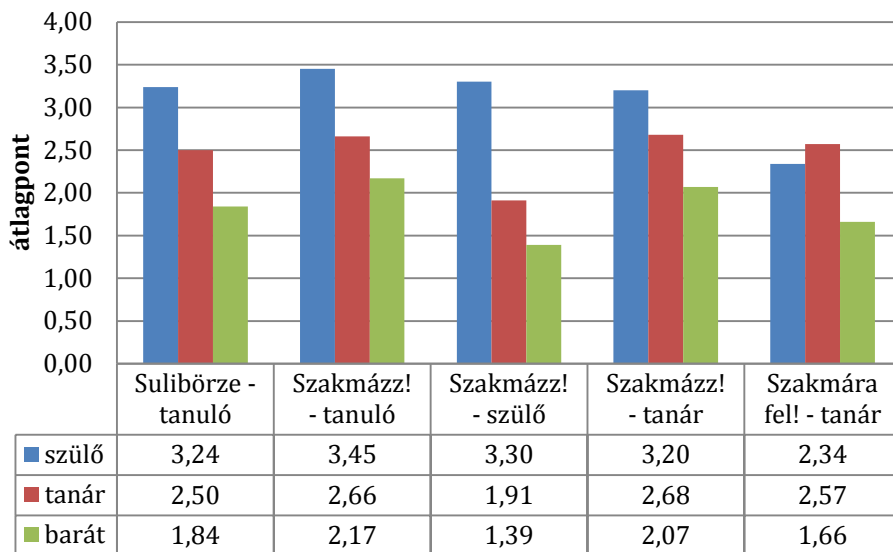
A civil szervezet által életre hívott és működtetett veresegyházi Sulibörzére nem osztályok érkeznek szervezett formában, hanem családok, szülők és gyerekek együtt. Bizonytalanok voltunk abban, hogy egy ilyen „nem hivatalos” rendezvény hogyan illeszkedik a környéki iskolák pályaorientációs programjába, illetve azok által milyen mértékben támogatott. A megkérdezett gyerekek 91%-a jelezte, hogy iskolájában javasolták a kiállítás megtekintését. A tanulók 81%-a várja, hogy mielőbb megbeszéljék a tapasztalatokat és ugyanennyien gondolják, hogy ezt az iskolában meg is fogják tenni. Az adatok azt mutatják, hogy az iskolák egyértelműen támogatják diákjaik részvételét a programon, míg a résztvevő végzős általános iskolások többségének véleménye szerint az ahhoz kapcsolódó élményeiket meg is fogják tárgyalni.

A pályaválasztást támogatók szerepe

A pályaválasztásban és az információhoz való hozzáférésben nyújtott támogatás mértékét próbáltuk egy-egy kérdéssel tisztázni. A vizsgálati mintát képező csoportok véleményét vetettük össze egymással, hogy a szülőknek, a tanároknak és a kortárs csoportoknak milyen szerepet tulajdonítanak a végzős általános iskolások pályaválasztásának kérdésében. (5. ábra a következő oldalon)

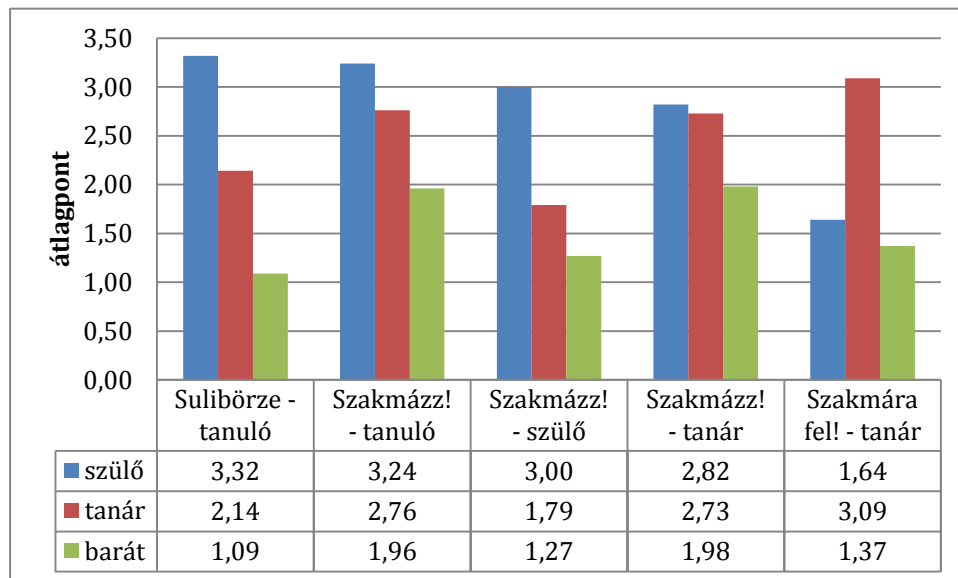
A 4-fokú skálán (1 = egyáltalán nem, 4 = teljes mértékben) adható válaszok átlagpontjait tartalmazó ábrán szembevetve, hogy közel minden megkérdezett csoport véleménye szerint a szülőknek kiemelt szerepe van a tanulók pályaválasztásának segítségével. (Ez alól a válaszadó nőgrádi pedagógusok kivételek, akik maguknak tulajdonítják elsősorban ezt a funkciót.) Valódi különbséggel kerülnek második helyre a tanárok, különösen a szülők és a diákok véleménye szerint. Szintén meghatározó eltérés mutatkozik a harmadik helyre rangsorolt csoporttal, a barátokkal való összevetésben.

5. ÁBRA: SEGÍTSÉG A PÁLYAVÁLASZTÁSBAN

Az információadásban betöltött szerepüket tekintve hasonló képet mutatnak az előzőekhez képest a 6. ábra adatai. Itt is a szülők vannak az első helyen a saját és gyermekeik megítélése szerint. Kivételek ez alól újra a salgótarjáni pályaválasztási kiállításon résztvevő és válaszadó tanárok. Ők kiemelten maguknak tulajdonítják ezt a szerepet. Nincs erre vonatkozóan bizonyítékunk, de arra gondolhatunk ennek az eredménynek a kapcsán, hogy a fővárossal szemben itt több a hátrányos helyzetű személy, ami értelmezhető az információhoz való hozzáférés, valamint az aluliskolázottság miatt annak feldolgozása szempontjából egyaránt. A vizsgálat eredményei mindenesetre jól mutatják, hogy a gyerekek pályaválasztási döntésében szülőknek megkerülhetetlen szerepe van. Ez nem új gondolat (vö. Szilágyi-Völgyesy, 1986), de újra és újra hangsúlyozásra érdemes.

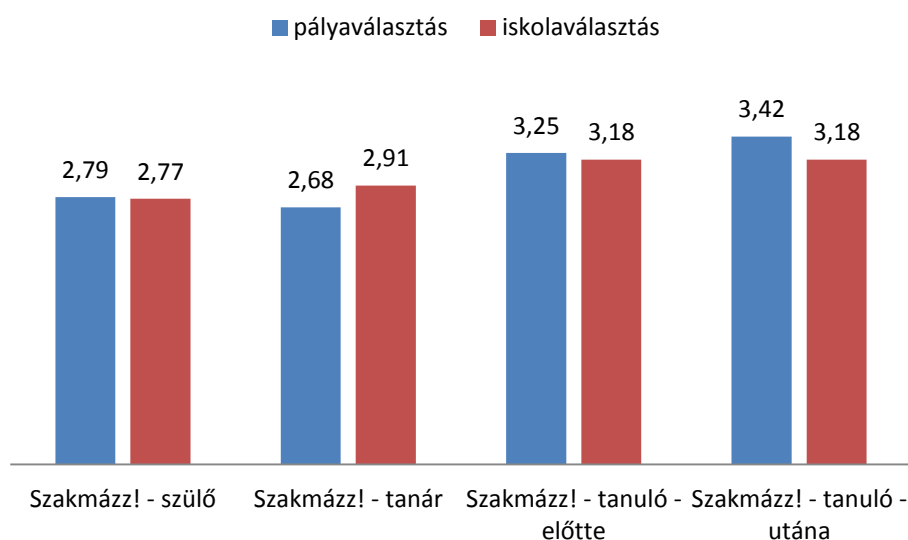
6. ÁBRA: SEGÍTSÉG AZ INFORMÁCIÓADÁSBAN

Pálya- és iskolaválasztási elképzelés

A kutatók a 60-as évek óta számtalan tanulmányban bizonyították már, hogy a 14 éves korban (általában szülői támogatással) hozott iskolaválasztás nem azonos a pálya kiválasztásával – mindkettő két, különböző döntési szituációt jelent. A végzős általános iskolás diákoknak arról kell dönteniük, hogy milyen pályát választanak és melyik iskolában tervezik tanulásaik folytatását. Ezek tükrében érdeklődtünk Budapesten, hogy az érintett tanulók mennyire tudják, mik szeretnének lenni, illetve hol tanulnának tovább.

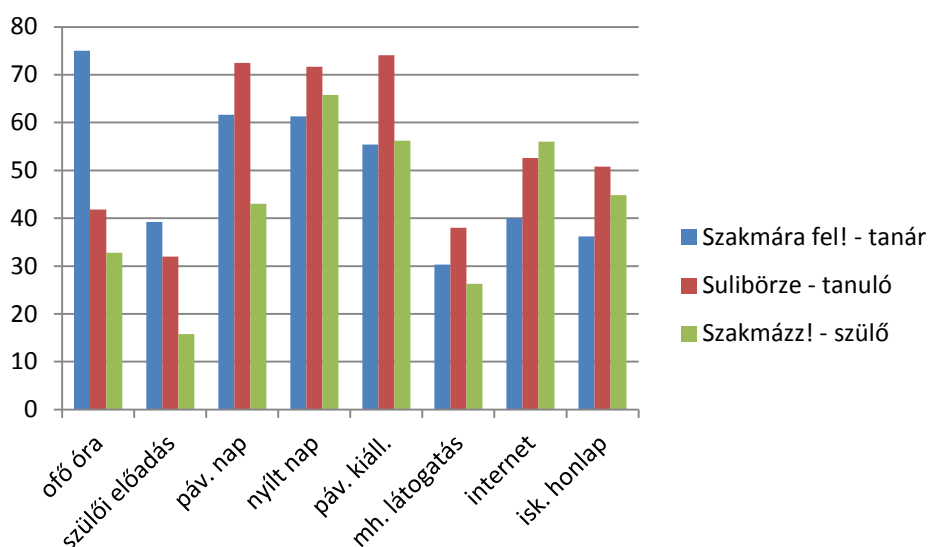
7. ÁBRA: A PÁLYA- ÉS ISKOLAVÁLASZTÁSI ELKÉPZELÉS HATÁROZOTTSÁGA

A 7. ábrán szereplő válaszok alapján az derül ki, hogy a gyerekek mindkét szempontból magabiztosabbak szüleiknél és tanáraiknál. A felmenők nem valódi különbséggel, de alulmúlják a pedagógusok véleményét a gyerekek informáltságával kapcsolatban. A jellemzően osztályfőnök szerepben lévők szerint a gyerekek jobban tudják hol, melyik iskolában akarnak továbbtanulni, minthogy milyen pályát válasszanak. Az érintettek valamivel nagyobb arányban azt jelzik vissza, hogy inkább a pályájukat illetően van konkrétabb elképzelésük. A megoszlásban felfedezhető differencia csak nő a longitudinális vizsgálat eredményének tükrében. A gyerekek a kiállítás megtekintését követően ugyanazon a szinten maradtak a választott iskolájuk tekintetében, míg pályájukat illetően tudatosabbak lettek. Más oldalról megközelítve az eredményeket azt mondhatjuk, hogy egyik valódi értéke a kiállításnak a gyerekek tudatos pályaválasztásában való hatékony közreműködés. (Itt még nem vettük figyelembe a későbbiekben tervezett osztályfőnöki óra során az újonnan szerzett ismeretek tudatosítását.)

A kérdéssel kapcsolatban a nógrádi tanárok véleményével kívánjuk még az eredmények bemutatását kiegészíteni. Ők az 5-fokozatú skálán (1 = egyáltalán nem, 5 = pontosan tudja) 2,96 átlagpont értékben gondolják azt, hogy tanítványaik tudják mik szeretnének lenni és 3,35 értékben, hogy hol szeretnének továbbtanulni. Mindkét szám magasabb a pesti kollégáik átlagpontjainál. Csak találgathatunk, amikor azt feltételezzük, hogy Nógrád megyében a gyerekek felkészültebbek pályaválasztásukat illetően, vagy egyszerűen tanáraik fejében tisztább tanulói jövőjének képlete.

8. ÁBRA: AZ INFORMÁCIÓSZERZÉS FORRÁSAI

Milyen mértékben szerez információkat a különböző forrásokból továbbtanulási döntéséhez a tanuló? – kérdeztük meg az érintetteken kívül a tanárokat és a szülőket.

Az ábra tanúsága alapján a tanárok kiemelkedő arányban (75%) saját fórumukat, az osztályfőnöki órákat tartják legmeghatározóbb forrásnak. Ez összhangban van korábbi adatainkkal, miszerint saját szerepüknek kiemelt jelentőséget tulajdonítanak a gyerekek információszerzésével kapcsolatban. Az ő rangsorukban a következő helyeken azok az alkalmak szerepelnek, ahonnan egyszerre többféle információ is begyűjthető (pályaválasztási nap 61,6%, nyílt nap 61,3% és pályaválasztási kiállítás 55,4%). Itt az iskolai rendezvény megelőzi a sorban a külsőket. A világhálóról való tájékozódást 40% alattinak értékelik, amivel a korábbi kutatási eredményekkel való összehasonlításban (Suhajda, 2018) alábecsülik diákjaik önálló információszerző tevékenységét. A munkahelyek látogatása a sor végére kerül. A szülők előadásával együtt ez tűnik a legkevésbé hatékony ismeretátadási lehetőségnek a szülők és a gyerekek megítélése szerint is. (A szülői, netán öregdiák előadások jellemzően már a pályaválasztási, vagy pályaaorientációs nap részei, melyet évente egy alkalommal, tanítás nélküli munkanap keretein belül kell az iskolának megszervezniük. A munkahelyek látogatásával – régebbi nevén üzemplátogatás – kapcsolatban azt kell látnunk, hogy manapság egyre kevésbé találkozhatunk a valóság ilyesfajta szervezett megismerésével.)

A tanulók számára a mozgalmas, sokféle információhoz hozzáférést biztosító alkalmak szerepelnek a sorrend elején (mindegyik 70% fölött). Második csoportban az internet adta lehetőségek szerepelnek 50% körüli megítéléssel, míg a minden csoport által utolsó helyre rangsorolt fórumokat nem tekintve utolsó az osztályfőnöki óra (41,8%).

Ez utóbbi megítélése a vizsgálati mintába került szülők részéről a leggyengébb (32,8%). Ez egy korábbiak alapján már elővételezhető eredmény a vizsgálatban résztvevő felmenők iskolához való viszonyának tükrében. Mindezeknek megfelelően nem meglepő, hogy a szülők rangsorában vezető helyen azok az alkalmak szerepelnek, melyek háttérben külső intézmények vannak.

A pályaválasztási kiállítást a tanulók értékelik a legmagasabbra (74,1%). A tanárok és a szülők is átlag felett, hasonlóképpen (55,4-56,2%) gondolkoznak erről. A tanulók és a szüleik szerint is a pályaválasztási nap az iskola szervezte alkalmak közül a legjobb. Valamennyi vizsgálati csoport véleményének átlaga szerint a nyílt napok szolgálnak a legjobb információkkal.

Összefoglalás, javaslatok

Vizsgálatunk során a pályaválasztási kiállítást, mint hagyományos pályaaorientációs tevékenységet vettük nagytó alá. Az országban ennek a rendezvénynek a története több mint 20 éves múlt-ra tekint vissza, melynek során igen komoly változáson ment át. Nem ennek a részletezésre vállalkoztunk, hanem hogy egy átfogó képet adjunk a pályaaorientációval foglalkozó szakemberek (pedagógusok, tanácsadók) számára erről az általános iskolások pályaválasztási döntését támogatni kívánó alkalomról. Kicsit leegyszerűsítve a pályaválasztást úgy értelmezzük jelen esetben, hogy a tanulót érintő döntéséről van szó, amit rendszerint a tanár pályaaorientációs tevékenységekkel támogat és végül a szülő hoz meg. Ennek a hármasnak a véleményét jártuk körbe dolgozatunkban az éves pályaválasztási kiállítással kapcsolatban. A három célcsoport számára külön kérdőívek szerkesztésekor igyekeztünk azokat összehasonlítható kérdések mentén strukturalni.

Az eredmények közül néhányat itt, az összefoglalásban is be kívánunk mutatni. Örvedetesnek tartjuk azt a tényt, hogy az iskolák többnyire már a 7. osztályosokat viszik a kiállításra. Ez azt jelenti számunkra, hogy lassan átmegy a szakmai gyakorlatba a pályaaorientáció lényege, a folyamat jellege. Minél korábban kezdjük el (Visztenvelt, 2018) a döntéshez szükséges információk gyűjtögetését, annál több időnk marad annak kimunkálására és ezzel együtt annál kisebb az esélye annak, hogy az utolsó pillanatokban a hirtelen ingerelárasztás eredményeképpen ad hoc, spontán, emocionális döntést hozunk, netán sodródjunk, vagy más akarátának rendeljük alá magunkat. A szülők ilyen szempontból le vannak maradva, hiszen ők a végzős gyermeküket kísérik (vagy viszik) leggyakrabban a börzére. Az ilyen helyen megjelenő felmenők elégedetlenek gyermekük iskolájának pályaaorientációs tevékenységével, ezért is választják az önálló információszerző utat.

A pályaválasztási kiállítási (vásár, börze) a visszajelzések alapján nehezen értelmezhető önálló pedagógiai folyamatnak, ugyanis a tanulók és szüleik szerint jellemzően nincs rá felkészítés az iskolában. Ennek a látogatásnak akkor van valódi személyes haszna a tanuló szempontjából, ha ő is felkészül az alkalomra. Ez az előkészítés teszi lehetővé, hogy a színes prospektusok összeszedetése helyett tudatosan, saját igényeinek megfelelő információkat gyűjtsön a megfelelő pálya, szakma kiválasztásához. Bizonytalanok vagyunk az élmények és az információk feldolgozásával kapcsolatban is, hiszen a személyes tapasztalatok megbeszélésére csupán az osztályfőnöki órát szánják a tanárok.

A tanárok és a tanulók véleménye szerint a pályainformációk elsajátításának leghatékonyabb formája a különböző szakmákhoz köthető tevékenységek kipróbálása. A gyerekek a csoportos foglalkozást is kiemelt helyen jelzik e témában. (Ennek a hazánkban régóta kifejlesztett módszernek az alkalmazása még mindig gyerekcipőben jár manapság.) A visszajelzések alapján úgy tűnik, hogy a nyomtatott broszúrák kora lejárt.

Minden szakirodalom egyetért abban, hogy a szülő szerepe megkerülhetetlen, kiemelt jelentőséggel bír gyermeke pályaválasztását illetően. Eredményeinkből az derül ki, hogy a vizsgálati célcsoportok közül a tanárok gondolják ezt így legkevésbé. Az információadó szerepnél már egyenesen maguknak tulajdonítják a legfontosabb funkciót, szemben a tanulók és a szülők nézetével.

Véleményünk szerint több lehetőség van a kortárs csoportokkal való foglalkozásban, mint amennyit kiaknázunk belőle. A kérdőív eredményeiből nem következik egyenesen, de sokat jelenthet az információszerzésben a XXI. századi technológia, gondolunk itt például a pályaválasztási kiállításhoz köthető mobil applikációk végtelen lehetőségeire.

Javaslataink között hazánkban működő, pályaválasztási kiállításokhoz köthető jó gyakorlatokat mutatunk be röviden. Itt kívánjuk elmondani, hogy kutatómunkánk során találkoztunk olyan megyei szakértőkből álló csoporttal, akik tapasztalatgyűjtés céljából járják országszerte ezeket a kiállításokat. A magunk részéről azt tudjuk mondani, hogy nem találkoztunk olyan alkalommal, amely ne tartalmazott volna máshol is használható ötleteket. Nehéz helyzetben vagyunk, amikor ezek közül kell kiemelni néhányat. Szűk keretek között, azonban mégis vállalkozunk erre a feladatra, de a szervezők említése nélkül, mert szeretnénk csupán a jó gyakorlatok tartalmára koncentrálni. Ezek valódi példák (néhol módosítva azokat a szerző kiegészítéseivel), melyek egy része fellelhető a Euroguidance Pályatanácsadói Díj kiadványaiban (www.npk.hu), másik fele pedig összegyűjthető országszerte a kiállításokon.

- A „Kis Mesterek” játék célja, hogy a tanulók megismerhessék a különböző szakképesítéseket testközelből. A vásár során a szakemberek adott szakmára vonatkozó munkafolyamatok bemutatását és azok kipróbálását biztosítják. Lehetőség van egy előre elkészített füzetbe összegyűjteni a próbákért járó pecsétet, amelyek megfelelő száma értékes nyereményekkel kecsegtet.
- A „tárlatvezetés” gyakorlat szerint már az iskolájukban kitöltött és feldolgozott kérdőívvel (melynek középpontjában az egyén érdeklődése áll) érkeznek a kiállításra a tanulók, akik az elfogadott érdeklődési típusuknak megfelelően, adott időpontban és helyszínen csoportokba rendeződnek. Ezt követően az azonos érdeklődésű gyerekekből álló csoportok szakértői közreműködéssel vesznek részt egy ún. tárlatvezetésen, melynek során a személyiségjellemzőjükkel egybevágó szakmákat biztosító intézményekhez vonulnak. Az eligazodást segítő körülmény, hogy a saját érdeklődési körüket és a szóba jöhető képzést biztosító iskolákat azonos színű tárgy jelzi (pl. szociális érdeklődés esetén narancs zászló a csoportvezetőnél és narancsszínű lufi a szociális szolgáltatások szakmacsoportos képzést nyújtó kiállító intézmény standjának jól látható homlokzatán).
- A szombati „Családi Pályaválasztási Nappal” kerül kiegészítésre a hagyományosan két hétköznapi rendezvénysorozat annak érdekében, hogy az érintett szülők is aktuális és megbízható információkhoz juthassanak gyermekük pályaválasztását illetően. A kisebb testvér idejének strukturálásáról is gondoskodnak játszóházi elfoglaltság keretében.
- A komplex pályaaorientációra való törekvés érdekében kérdőív segítségével a tanulók öndefiníciója mélyítésének támogatása (egyéni vagy csoportos formában), majd azzal összhangban szakma(csoport) keresése. Mindehhez olyan kiállítási útvonalterv társul a végén, mely az érdeklődés szempontjából releváns képzést biztosító iskolák standját mutatja egy térképvázlat segítségével a bővebb információszerzés reményében.
- Az „Informáló előadás” több változata ismert a hazai gyakorlatban, különös tekintettel a célcsoportra. Valahol az érintett tanulók vannak jelen „rendhagyó osztályfőnöki óra” keretében, máshol „rendhagyó szülői értekezlet” címen a szülőket célozzák meg. A „szakmai előadás” a kísérelő és érdeklődő pedagógusoknak szól. Valamennyi alkalommal a felkészült szakember az adott csoporthoz igazított módon járja körbe az általános iskolai tanulmányok végéhez köthető pályaválasztás kérdéskörét.

Jól tudjuk, hogy a helyi körülmények meghatározóak a szervezést illetően. Mi csupán a pályaaorientáció, mint szakma (Kenderfi, 2019) szempontjából tudunk javaslatként jó gyakorlatokat le-

írni, figyelembe ajánlani. Közhelyszámba megy, de nekünk magunknak is több ötletünk van a kutatás kiterjesztésére, folytatására.

A dolgozat végén, de nem utolsó sorban itt szeretnénk megköszönni a vizsgálatban érintett szervezetek képviselőinek a kutatásra való nyitottságát és együttműködését.

Irodalomjegyzék:

Borbély-Pecze Tibor Bors – Gyöngyösi Katalin – Juhász Ágnes (2013): Az életút-támogató pályaorientáció a köznevelésben. Új Pedagógiai Szemle, 63. 7-8. sz. 32-46.

Borbély-Pecze Tibor Bors (2016): Szakképzés és pályaorientáció – tévutak és lehetőségek. Educatio, 25. 1. sz. 59-69.

Euroguidance Pályatanácsadói Díj (2016), Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal Euroguidance Magyarország, Budapest. <http://www.npk.hu/#!/tanacsadas/palyatanacsadoi-dij>

Euroguidance Pályatanácsadói Díj (2018), Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Hivatal Euroguidance Magyarország, Budapest. <http://www.npk.hu/#!/hirek?key=palyatanacsadoi-dij-2018>

Fábiáné Kocsis Lenke (2001): Tanulástechnikai ismeretek. In.: Tereptanári Munkatankönyv, szerk. Kocsis Emlília, Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest, 194-199.

Kenderfi Miklós (2019): A pályaorientáció elmélete és gyakorlata hazánkban. Munkaügyi Szemle, 62. 4. sz. 52-61.

Kincses László (1975): A pályaismerettel kapcsolatos motívumok vizsgálatának Békés megyei tapasztalatai. A gyorsuló időben. Közlemények a Békés megyei pedagógusok oktató-nevelő tevékenységéből, 8. sz. 95-115.

Németh-Tóth Edit (2018): „SzakMÁzz!” Budapest Pályaválasztási Kiállítás. In: Kenderfi Miklós (szerk.) 18 éves a „Gödöllői Pályaorientációs Iskola” Tanulmányok a pályaorientáció témaköréből. Pályatanácsadói Kiskönyvtár 1. SZIE. GTK. TTI, Gödöllő. 57-60.

Rókusfalvy Pál (1966): A pályaválasztási érettség vizsgálatának módszerei. In: Gegesi Kiss Pál (szerk.): Pszichológiai Tanulmányok IX., Akadémiai Kiadó, Budapest. 581-600.

Rókusfalvy Pál (1969): Pályaválasztás, pályaválasztási érettség. Tankönyvkiadó, Budapest.

Suhajda Csilla Judit (2018): Pályaorientációs információszerzési szokások jellemzői az elmúlt időszak kutatásai tükrében. In: Kenderfi Miklós (szerk.) 18 éves a „Gödöllői Pályaorientációs Iskola” Tanulmányok a pályaorientáció témaköréből. Pályatanácsadói Kiskönyvtár 1. SZIE. GTK. TTI, Gödöllő. 39-50.

Szilágyi Klára (2015): Munka- pályatanácsadás mint professzió. Kollégium Kft., Budapest.

Szilágyi Klára és Völgyesy Pál (1986): Nevelési stílusok és a felsőoktatás. Pályaválasztás, 19. 4. sz. 9-14.

Visztenvelt Andrea (2018): A pályaorientáció módszertana egy óvodai kísérleti program tükrében. In: Kenderfi Miklós (szerk.) 18 éves a „Gödöllői Pályaorientációs Iskola” Tanulmányok a pályaorientáció témaköréből. Pályatanácsadói Kiskönyvtár 1. SZIE. GTK. TTI, Gödöllő. 18-27.

Völgyesy Pál (2001): A pályaorientáció-pályakorrekció csoportos formáinak bevezetése. In: Pongrácz László (szerk.): Foglalkoztatást elősegítő munkaügyi kutatások. OFA Kutatási Évkönyv 1. Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest. 223-229.